

RAZVOJ LIKOVNOSTI U RANOJ I PREDŠKOLSKOJ DOBI

performans   action painting   mekana skulptura   grafika

Kolegij ISTRAŽIVANJE DJEČJEG LIKOVNOG STVARALAŠTVA
UČITELJSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA ZAGREBU

NAKLADNIK
Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Savska cesta 77
www.ufzg.unizg.hr

ZA IZDAVAČA
Ivan Prskalo

GLAVNA UREDNICA
Dubravka Težak

UREDNIKA IZDANJA
Antonija Balić Šimrak

LEKTURA
Jelena Vignjević

LIKOVNO OBLIKOVANJE I PRIJELOM
Antonija Balić Šimrak

ISBN 987-953-8115-28-8

NAKLADA
E- izdanje

AUTORI TEKSTOVA:

Katica Ardalić, Antonija Balić Šimrak, Helena Burić,
Krešo Tomljenović, Dinka Žuvela

SURADNICI NA PROJEKTU:

Sanja Bijele, Marina Dundić, Helena Gašpar,
Marina Maršanić, Marija Oršić, Jasminka Ozimec, Željka Štabek,
Dragica Vinožganić

Kolegij ISTRAŽIVANJE
DJEČJEG LIKOVNOG
STVARALAŠTVA
UČITELJSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTA ZAGREBU

RAZVOJ LIKOVNOSTI

U RANOJ I PREDŠKOLSKOJ DOBI

performans

action painting

mekana skulptura

grafika

PREDGOVOR

Projektom Razvoj likovnosti u ranoj i predškolskoj dobi te kolegijem Istraživanje ranoga dječjeg stvaralaštva bavi se dr. art. Antonija Balić Šimrak. Njima sustavno potiče buđenje likovnoga spoznajnog svijeta studenata i likovnih pedagoga. Krajnji je njihov cilj probuditi, oplemeniti i obogatiti najmlađe, samim time i najotvorenije generacije, novim likovnim iskustvima koja su zapravo početci njihova kreativnog sudioništva u likovnom jeziku. Kreacija je sve. Svaka misao koja je pomaknula granice spoznajnog svijeta bazirana je na kreativnosti, neovisno u kojoj grani društvenih, znanstvenih ili kulturoloških aktivnosti će se dijete razvijati. Dobro osmišljeni i kvalitetno pripremljeni projekti u dječjim vrtićima inovacija su kojom djeca uče o svijetu oko sebe i u sebi. Ovaj projekt omogućuje studentima kvalitetnu nadogradnju i izgradnju vlastitoga likovnog iskustva jer znanje je jedini autoritet kojim uvjerljivo možemo probuditi znatiželju drugih. Znati dobro pripremiti projekt, razgovorom i igrom motivirati djecu, osigurati pribor i materijal, predvidjeti sve situacije koje bi se mogle dogoditi.. – sve je to važno i potrebno u cilju kvalitetnog provođenja aktivnosti za najmlađe. Oni su najiskreniji sudionici izgradnje projekta jer znatiželjno, otvoreno i iskreno sudjeluju u svim koracima aktivnosti koje su im namijenjene. Ove aktivnosti pobuđuju kreativnost studenata i djece. Otvaraju mnoge osjete i pripremaju ih za kvalitetan rad s onima koji misle srcem. Istraživanje dječjega likovnog stvaralaštva kolegij je kojim se razvijaju sva osjetila dodira, okusa, mirisa, vida... Njime se otvaraju mnoge mogućnosti, bilo da se radi o terapijskom likovnom djelovanju, razvoju fine motorike, razvoju percepcije, eksperimentiranju ili istraživanju nekog pojma od ideje do realizacije. Projekt o ranom dječjem stvaralaštvu otvorio je brojna pitanja i mogućnosti ranoga dječjeg stvaralaštva, a upravo istraživanjima i propitivanjima on ima priliku prerasti u ozbiljnu internacionalnu priču.

Kreacija nema granice, a svako njihovo pomicanje stvaranje je umjetnosti života.

doc. art. Anita Parlov

SADRŽAJ

PERFORMANS I DJEČJE LIKOVNO STVARALAŠTVO 19

MEKANI MATERIJALI U KIPARSKOM OBLIKOVANJU 31

ACTION PAINTING I VELIKI FORMAT U DJEČJEM VRTIĆU 51

GRAFIKA KAO IGRA U JASLICAMA 65

moram još dopisati

RAZVOJ LIKOVNOSTI U RANOJ I PREDŠKOLSKOJ DOBI

Projekt *Razvoj likovnosti u ranoj i predškolskoj dobi* sastavni je dio kolegija *Istraživanje dječjega likovnog stvaralaštva* na diplomskom studiju Ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja Učiteljskog fakulteta, Sveučilišta u Zagrebu u akademskoj godini 2015./2016. Taj je studij ove godine prvi put izvođen u redovitom program studiranja te je time i kolegij prvi put dobio priliku za izvedbu u punoj satnici, za razliku od umanjene satnice koja se već treću godinu za redom izvodi na istoimenome izvanrednom studiju. Ovom je projektu prethodilo kompleksno istraživanje hrvatske tradicijske kulture i dječjega likovnog stvaralaštva koje je provedeno sa stotinjak studenata izvanrednog studija, uglavnom zaposlenih i iskusnih odgajatelja, koji su pod mentorstvom odgojiteljica iz Dječjeg vrtića *Iskrice* uz iznimne rezultate predstavili ovu temu.

No, sasvim je drukčija okolnost provođenje ovakvih aktivnosti sa studentima koji su tek završili preddiplomski studij i nemaju iskustvo u struci. Zbog toga je ovom poslu trebalo drukčije pristupiti. Osnovno je polazište kod koncipiranja projekta bila odluka da se treba, koliko god je to moguće, držati principa slobodnog stvaralaštva u području umjetnosti. To je značilo da ciljevi i zadatci (oni koji se odnose na djecu) moraju ostati otvoreni te da se proces mora odvijati spontano kako bismo dobili što bolji uvid u načine kojima djeca pristupaju likovnom stvaralaštvu. U tu smo svrhu osmislili dvadeset i četiri aktivnosti koje smo proveli u Dječjem vrtiću *Izvor* i Dječjem vrtiću *Špansko*. U pripremi se pristupalo likovnim aktivnostima onako kako se radilo i u dotadašnjem studiju na Metodici likovne kulture, no to je sada postala sporedna stvar. Cilj je ovoga kolegija da studenti usvoje načine kojima mogu oblikovati istraživanje u umjetničkom području. Njihovo predznanje tu igra veliku ulogu. Ipak, nedostajalo im je iskustvo u direktnom radu s djecom te iskustvo sa specifičnim metodama umjetničkog istraživanja. Važnost vizualnog bilježenja procesa, fotografijom i kamerom, stavljena je u prvi plan. U fokusu našega zanimanja bili su stvaralački proces i smjer u kojem će se razvijati aktivnosti pa „namjerno“ nismo znali gdje će nas što odvesti.

Provođenje aktivnosti i prikupljanje materijala činili su prvi dio istraživanja. U drugom dijelu prikupljeni su materijali pregledani, obrađeni i raspoređeni u koju od četiriju skupina: performans (engl. *performance*), mekani materijali u kiparskom oblikovanju, akcijsko slikarstvo (engl. *action painting*) na velikom formatu i grafika kao igra. To su bili rezultati istraživanja. Tek kada su grupirani izvori informacija i obavljena zajednička refleksija svega postignutoga, moglo se krenuti detalje, čvrsta kompozicija bila je postavljena. Baš kao što i umjetnik najprije promišlja koncept, postavlja kompoziciju i tek potom kreće u izradu i dovršenje djela, tako smo i mi prvo postavili osnovna načela istraživanja, potom smo načinili plan istraživanja te smo ga s posebnom pažnjom i velikim poštovanjem prema glavnim akterima – djeci – dovršili zajedničkim promišljanjem i refleksijom.

Ova knjiga neka posluži kao primjer modela kojim se u ranoj i predškolskoj dobi može pristupiti istraživanju likovnosti, uz svijest o tome da postoje još brojni modeli – oni već poznati i oni koje ćemo tek otkriti.

DV ŠPANSKO

Katica Ardalić, ravnateljica

Dječji vrtić *Špansko* izgrađen je 1982. godine kao područni objekt tadašnjega Dječjeg centra *8. mart* sa sjedištem u Kustošiji. Intenzivnim širenjem naselja smještajni kapaciteti pokazuju se nedostatnima te dolazi do izgradnje novih i reorganizacije mreže postojećih vrtića, slijedom čega dolazi do niza promjena u organizacijskim i prostornim uvjetima rada vrtića. Tako Dječji vrtić *Špansko* postaje samostalna javna ustanova 13. prosinca 1996. Nakon niza godina, izgradnjom novoga područnog objekta u Hrnetičkoj ulici te najmom prostora u ulici VI. oranički odvojak, br. 4, Dječji vrtić *Špansko* prestaje prevoziti starije odgojne skupine u slobodne prostore drugih vrtića na području zapadnoga dijela grada. Danas vrtić djeluje na 5 lokacija i ima 23 odgojne skupine (područni objekt *Slavuj* – 13 odgojnih skupina, *Lastavica* – 3 odgojne skupine, *Sjenica* – 1 odgojna skupina, *Djetlić* – 1 odgojna skupina, *Vrapčić* – 6 odgojnih skupina). Usprkos brojnim promjenama koje prate rad vrtića, naša trajna usmjerenost na dijete i njegovu dobrobit ostala je nepromijenjena. Naš je vrtić zajednica koja raste i razvija se s idejom zajedničkog učenja, promišljanja i kreiranja vlastitoga kurikula s naglaskom na poticajnome materijalnom i socijalnom okruženju, stalnom razvoju stručnih kompetencija svih sudionika, kvalitetnim odnosima i izvrsnosti u provedbi zadaća odgojno-obrazovnog procesa. Temeljem postignute razine stručnih kompetencija deset stručnih djelatnika promovirano je u zvanje mentora, a jedan u zvanje savjetnika. Polazeći od potreba i interesa djece i roditelja te specifičnosti zajednice u kojoj vrtić djeluje, uz redoviti program organizirani su i programi ranog učenja stranih jezika (engleski, njemački, talijanski, francuski), Program rada s darovitom djecom *Klikerići*, Program rada s djecom s teškoćama u uvjetima inkluzije, Program razvoja digitalnih kompetencija *Gabrijel's seeds*, Program podrške uspješnom roditeljstvu te Program radionice glazbenoga dječjeg stvaralaštva obogaćenog elementima folklora. Vrtić je imenovan vježbaonicom Učiteljskog fakulteta iz kolegija Istraživanje dječjega glazbenog stvaralaštva i Istraživanje dječjega likovnog stvaralaštva.

DV IZVOR

Krešo Tomljenović, ravnatelj

Dječji vrtić *Izvor* sa sjedištem u Zagrebu, Prilaz Gjure Deželića 30, javna je predškolska ustanova čiji je osnivač Grad Zagreb. Početci sežu od 1949. godine kada su osnovane dječje jaslice *Zelengaj* za djecu od 3 mjeseca do 3 godine. Godine 1956. upisana je prva odgojna skupina predškolske djece, čime je ustanova dobila status dječjeg vrtića. Godine 1991. vrtić dobiva ime puno simbolike – *IZVOR*. Danas djeluje u tri međusobno povezana objekta (*Sunašće, Izvor i Potočić*) koji se fizički potpuno razlikuju, kako po arhitekturi tako i po izgledu i veličini pojedinih prostora za boravak djece. Vrtić ima 21 odgojnu skupinu, od toga 19 odgojnih skupina u redovitom 10-satnom programu, te dvije odgojne skupine pri Klinici za dječje bolesti Zagreb, u kojoj se od 2007. provodi program Vrtić u bolnici.

Dječji vrtić *Izvor* već se dugi niz godina nalazi u procesu sustavnih promjena kojima nastoji postati mjesto inovacija na području ranog odgoja i obrazovanja stavljajući naglasak na podizanje kvalitete odgojno-obrazovne prakse, stvaranje razvojno poticajnog okruženja i mijenjanje uloge djeteta i odgojitelja u tim procesima. Posebno važnom smatramo činjenicu da u našem vrtiću djeca aktivno sudjeluju u planiranju aktivnosti, a time i u oblikovanju kurikula. Ostvarujemo sljedeće programe: redoviti 10-satni program, redoviti 10-satni program obogaćen ranim učenjem engleskog jezika, dramsko-scenskim i likovnim sadržajima, program katoličkoga vjerskog odgoja, Vrtić u bolnici, program Djeca u prirodi u Gradu mladih, program prevencije zlostavljanja djece, program predškole, kraći program ritmike i plesa, sporta te engleskoga i njemačkog jezika.

Dječji vrtić *Izvor* bio je aktivni sudionik u međunarodnom projektu Comenius 1 (2005. – 2008.) i imenovan je stručno-razvojnim centrom pod nazivom Stvaranje razvojno-poticajnog okruženja i promijenjena uloga odgojitelja (2007. – 2010). Na inicijativu Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i sport dodijeljena nam je nagrada Grada Zagreba (2008.) „Za najbolje ostvarene rezultate u radu i ugled uzorne ustanove ranog odgoja i obrazovanja.“ Vrtić danas djeluje kao vježbaonica za studente Učiteljskog fakulteta, Zdravstvenog veleučilišta i Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu. Velik broj stručnih djelatnika Dječjeg vrtića *Izvor* doseglo je razine stručnosti zbog kojih su imenovani u mentore i savjetnike.

DV ŠPANSKO

Helena Burić, pedagoginja

Likovni jezik i istraživanje u području likovnosti jedna je od temeljnih odrednica kurikula Dječjeg vrtića Špansko u posljednjih desetak godina. Osobit utjecaj u ovom radu imao je Belamov pristup dječjoj likovnosti. Taj pristup odgojiteljima je proširio vidike u pogledu originalnosti dječjega izražavanja i uvida u mogućnosti izbora tehnika izražavanja te je ohrabrio odgojitelje na raznolikost pristupa u približavanju umjetničkih izložaka djeci. Prirodan nastavak rada na ovom području dogodio se pri zajedničkoj raspravi i pozivu na sudjelovanje u kolegiju koji će biti odmaknut od strogo metodičkog usmjerenja, a primaknut istraživačkom pristupu i dokumentiranju razvoja dječjega likovnog stvaralaštva.

Kolegij Istraživanje dječjega likovnog stvaralaštva nastao je u kontekstu suvremenih promišljanja o razvoju kurikula i o principima učenja i kreativnog izražavanja djece rane i predškolske dobi. Meni je kao pedagogu osobito bilo interesantno istražiti načine poticanja kreativnog izražavanja djece rane dobi. Naime, djeca rane dobi imaju svoj specifičan način izražavanja koji se bazira na osjetilnom učenju, najčešće je gestovan i ovisan je o psiho-socijalnom okruženju u kojem dijete boravi te je kao takav vrlo osjetljiv i začudan prostor otkrivanja. Drugi fokus interesa odnosio se na približavanje pojedinih vrsta izričaja iz područja suvremene umjetnosti (performans, mekani materijali, grafičke tehnike, akcijsko slikarstvo...) djetetu te na načine kojima dijete kombinira tehniku kao sredstvo izražavanja i spaja elemente igrovnog, izražajnog i umjetničkog djelovanja. U tom je smislu rad sa studentima i mentorima bio doista istraživački proces.

U provedbi ovoga inovativnog kolegija istaknuli smo nekoliko važnih postavki za poticanje razvoja likovnosti odnosno otkrivalačko-stvaralačkih sposobnosti djece. To su: poštivanje djeteta kao autonomnog i autentičnog bića, shvaćanje djeteta kao ravnopravnog partnera u stvaralačkom procesu, omogućavanje djetetu da samostalno istražuje i slobodno otkriva uz osiguranje likovno poticajne sredine i materijala, omogućavanje djetetu samostalnog izbora postupaka, motiva, materijala i tehnika te njegovanje uvjerenja da za likovni izraz svakog djeteta postoji posebno razumijevanje i da je izvoran dječji izraz prihvaćen i cijenjen.

Posebnu pažnju u radu sa studentima posvetili smo elementima praćenja i bilježenja procesa videosnimkama i fotografijama. To je nužan preduvjet za naknadno dekodiranje procesa ali i za jasniju informaciju o transformacijama pojedinih tehnika i aktivnosti potaknutima od djeteta.

DV IZVOR

Dinka Žuvela, pedagoginja

Dječji vrtić Izvor ističe se timskim pristupom radu i spremnošću djelatnika na izazove i inovacije. Kontinuirano istražujemo vlastitu praksu provođenjem akcijskih istraživanja, razmjenom ideja, znanja i informacija na svim razinama. Otvoreni smo i fleksibilni za uvođenje promjena u radu, s naglaskom na dobrobit djeteta i njegov cjelovit razvoj. Puno pozornosti pridajemo uređenju prostora, ponudi primjerenih pedagoških materijala visokoga obrazovnog potencijala i stvaranju ozračja u kojem će se svako dijete osjećati dobro, korisno i zadovoljno. U skladu s time prostore smo organizirali kao radionice i ateljee gdje borave djeca iz različitih skupina i različite dobi čime se promovira interakcija i komunikacija među djecom i pozitivno se utječe na razvoj socijalnih kompetencija. Tako djeca mogu tijekom cijelog dana samostalno organizirati aktivnosti prema vlastitom interesu, birati partnere u procesu učenja te jačati svoju autonomiju i odgovorno ponašanje. Takav rad zahtijeva zajednički timski pristup u kojem je važno da su svi odgajatelji upoznati s radom ostalih kolega kako bi na primjeren način mogli poduprijeti dječje učenje. Važan nam je cjelokupan kontekst koji treba pridonijeti razvoju dječjih kompetencija i kreativnosti. Vjerujemo da se svako dijete ima pravo izražavati na svoj način i pritom se osjećati uvaženo, poštivano, cijenjeno, vrijedno i afirmirano. Za spontano izražavanje djece potrebni su sljedeći preduvjeti: okruženje treba biti poticajno i sigurno; vrijeme se ne smije ograničavati kako bi se prema vlastitom ritmu djeca mogla izraziti; svi materijali trebaju biti dostupni i djeci nadohvat ruke da djeca prema vlastitoj želji i potrebi mogu pristupiti različitim aktivnostima i voditi se intrinzičnom motivacijom. Takva će motivacija igru, učenje i aktivnosti učiniti bogatijima i smislenijima te će izazvati osjećaj ugone i zadovoljstva.

U ranoj i predškolskoj dobi djeca na kreativan način izražavaju svoje razumijevanja okoline. Kreativnost se očituje u različitim aktivnostima, a posebno u likovnim u kojima se djeca mogu izraziti bez straha od neuspjeha, isprobavati različite tehnike i otkrivati sebe i svoje emocije na autentičan i prirodan način. Dječji likovni izraz u svakodnevnom nam je

radu od posebnog značenja jer nam omogućava bolje razumijevanje djeteta. Djeci je tijekom čitavog dana omogućeno da se koriste različitim načinima izražavanja poput likovnoga, glazbenoga, kinestetičkoga, grafičkoga, verbalnoga i drugih ekspresivnih načina čime se osnažuju različiti simbolički izričaji djeteta. Stoga nam je važno da okruženje podržava dječju urođenu kreativnost ponudom različitih primjerenih medija izražavanja. Od stručnih djelatnika to zahtijeva cjeloživotno obrazovanje. Suradnja s Učiteljskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu doprinosi zajedničkom istraživanju i boljem razumijevanju dječjeg pogleda na svijet. Svaka generacija studenata donosi vlastitu kreativnost, nešto novo i drugačije, čime se iste pojave mogu istražiti na različite načine. Svaki student, djelatnik vrtića, roditelj i dijete donosi nešto osobno i tako doprinosi stvaranju zajedničke vizije vrtića, tj. stvaranju mjesta zajedničkoga kvalitetnog učenja i življenja djece i odraslih.

U našoj dramskoj skupini gdje su pokret, mimika, gesta i gluma svakodnevno prisutni na različite načine ove aktivnosti performansa i mekane skulpture djecu su angažirala cjelovito. Djeca su spontano, radosno i maštovito sve elemente spojila u jedan umjetnički izričaj i pri tome istinski uživala.

Dragica Vinožganić, odgojiteljica savjetnica

Antonija Balić Šimrak

PERFORMANCE I DJEČJE LIKOVNO STVARALAŠTVO

Usmjerenost na proces i interdisciplinarnost čine performans iznimno primjerenim suvremenom pristupu predškolskih kurikula i široj primjeni u odgojno-obrazovnom radu. Konceptualna se umjetnost razvila u kasnim pedesetim godinama prošloga stoljeća kao svojevrsna reakcija i bunt protiv sveprisutnoga apstraktnog ekspresionizma koji je u fokusu držao izražavanje emocija bez ikakve socijalne ili političke angažiranosti. Umjetnici performansa, jednog od oblika konceptualne umjetnosti, u prvom redu izražavaju stav i postavljaju pitanja te nastoje potaknuti reakciju publike. Djeca su vrlo zahvalna publika koja bez ograda i tijelom i verbalno sudjeluju u performansu, nadograđuju ga i daju mu novi smjer.

Od svih performativnih oblika najprimjereniji za istraživanje s djecom vjerojatno je *body art* u kojem tijelo izvođača postaje alat te služi kao medij za izražavanje emocija. Jednako tako moguće je s djecom raditi i na izražavanju stavova i ideja bez dodatne materijalizaciju u obliku likovnog djela. Djecu putem performansa potičemo da istražuju prostor, svoje tijelo u prostoru, da eksperimentiraju s ritualima, da uvuku svoje prijatelje u proces. Performativni čin traži potpunu slobodu u izvedbi i zahtijeva kreativno promišljanje koje donosi nepredvidive ishode. Među djecom predškolske dobi jasno su uočljivi pojedinci kojima je konceptualno promišljanje vrlo blisko, često se udružuju u timove u kojima postavljaju temeljni koncept (formiraju ideju), a druga djeca postaju izvoditelji.

Karakteristika performansa da sadrži u sebi elemente plesne i dramske umjetnosti (govor, gluma, scenografija, kostimi) čini ga pogodnim za istraživanje interdisciplinarnosti i srodnih pojmova. Prilika je to da odgojitelji prošire područje istraživanja likovnosti te da kod djece osvijeste mogućnost umjetničkog djelovanja bez konačnoga opipljivoga produkta. Videosnimke i fotografije ostaju kao svjedočanstvo o onome što se zbivalo, sve se dokumentira, a proces dokumentiranja prisutan je i razvijen u predškolskim ustanovama.

Važno je naglasiti da primjena performansa ili drugih oblika konceptualne umjetnosti u likovnim aktivnostima ne teži kritiziranju tradicionalnih likovnih postupaka, već dapače djeci omogućava uvid u bogatstvo umjetničkog djelovanja.

Aktivnost temeljena na pokretu unutar rastezljive crne tkanine osmišljena je kao performativni čin u kojem je stvaralački proces bilježen i dokumentiran fotoaparatom i kamerom. Djeci su svi aspekti ove aktivnosti bili zanimljivi te su se jednako uključivala u izvedbeni kao i u promatrački dio. Prvi dio aktivnosti činili su pokreti u prostoru,

a drugi pojedinačni nastupi pod rasvjetom koja je na poledinu „pozornice“ bacala sjenu izvođača te je djeci davala priliku da se i na taj način izraze svojim tijelom. U objema su aktivnostima djeca u publici svoj doprinos dala komentarima koji su utjecali na razvoj performansa.

Bavljenje vlastitom sjenom, promišljanje o fenomenu sjene, potaknulo je mnoge nove aktivnosti te je pridonijelo osvještavanju kontrasta svijetloga i tamnoga kao likovnog elementa, potaknulo je maštu i senzibiliziralo oko na uočavanje neobičnih detalja.

Kazalište sjena bilo je logičan nastavak istraživanja mogućnosti svjetla i sjene, a u tom procesu sasvim je spontano potaknuto i dječje književno stvaralaštvo jer su igre lutkama na štapu urodile pravim malim dramskim razgovorima.

Organizacijski i tehnički prilično zahtjevna aktivnost pod naslovom „Šetnja puteljkom“ provedena je u dvije spojene jasličke skupine i uključivala je puno prirodnog materijala. Sasvim mala djeca imala su ovdje priliku prošetati se šumskom stazom i na njoj činiti sve što požele. Na početku djeca su se bojažljivo uključivala jer je takva scena bila nešto sasvim novo za skupinu, no uskoro su počeli istraživati sve mogućnosti koje im je ona pružila, od lagane šetnje do pretrčavanja. Djeca su aktivnost prihvatila kao igru i spontano su u nju uključila sva dostupna prijevozna sredstva i rekvizite potrebne za manipulaciju lišćem, kestenima, borovim grančicama i slično. Djeca su se dugo zadržala u aktivnosti te su se nastavila koristiti prirodninama i nakon što je scena pospremljena.

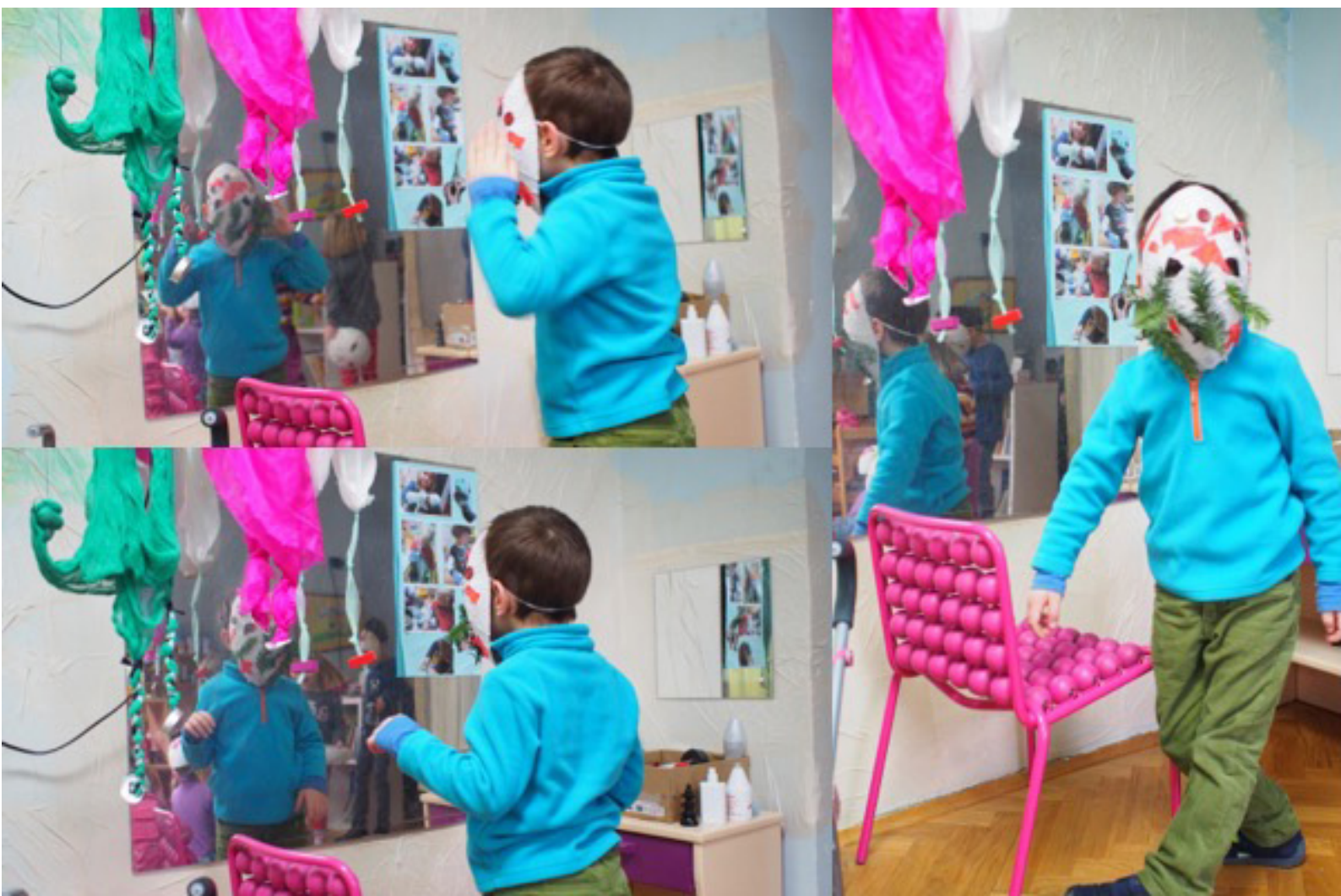
Omogućivši najmlađima istraživanje i rukovanje prirodnim materijalima i davši im potpunu slobodu u njihovu odabiru, otkrili smo i spoznali nove vidove primjene likovne umjetnosti u oblikovanju. Ovakva likovna umjetnost, oslobođena i prepuštena kreativnosti djece, samo je jedno od područja koja zajedno s drugim umjetničkim medijima imaju snažan utjecaj na emocije, intelekt i senzomotoriku djeteta.

Umjetnost je nadahnuće koje razvija nagone za aktivnim stvaranjem.

Sanja Bijele, odgojitelj mentor

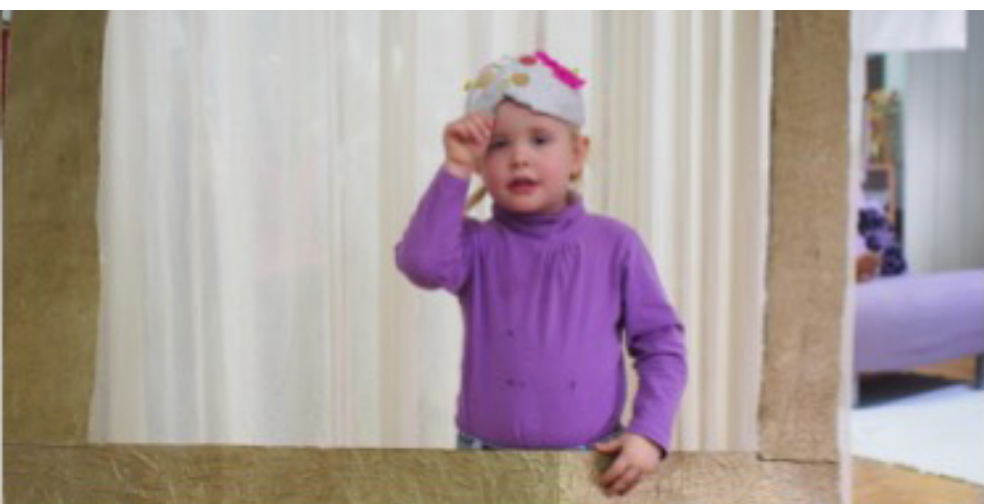

Izvođenje performansa bilo je sasvim prirodno djeci koja pohađaju dramsku skupinu jer je uživljanje u uloge i stvaranje likova za njih dio svakodnevnih aktivnosti.

U aktivnosti zamrzavanja živih slika sami su izrađivali maske za svoje nastupe.

U aktivnosti „Mali orkestar“ bavili smo se glazbom i plesom nastojeći u likovne aktivnosti uključiti što više drugih umjetničkih izričaja. Djecu jasličke dobi upoznali smo s različitim improviziranim instrumentima, poput limenih bubnjeva, kastanjeta i različitih udaraljki, nakon čega su djeca veselo pristupila svirci i plesu. To je za nas

bio dragocjen doprinos istraživanju mogućnosti provođenja performansa u radu s najmlađima.različitih udaraljki nakon čega su djeca veselo pristupila svirci i plesu što je za nas bio dragocjen doprinos istraživanju mogućnosti provođenja performansa u radu s najmlađima.

Aktivnostima „Mali orkestar“, „Mali Picasso“, „Bor od kepera“ i „Četiri godišnja doba“ djeca su istraživačkom igrom upoznavala nove načine upotrebe različitih materijala i nove likovne tehnike, a likovni materijal korišten je kao poticaj za stvaralački proces s likovnim, ali i nelikovnim produktom. Stvaralačkom čin u performansu i akcijskog slikanja djeca su pristupila spontano, u skladu sa svojom prirodom, čime je postalo vidljivo koliko su ta područja pripadna dječjoj osobnosti.

Povezivanjem različitih sadržaja (glazbe, plesa, scenskog izražavanja) utjecalo se na stvaranje emocionalnog doživljaja koji je rezultirao zadovoljenjem urođene dječje potrebe za stvaralaštvom. Time se ostvarila i odgojna zadaća razvoja svijesti djeteta o međuovisnosti svega iz njegove životne okoline.

Željka Štabek, mag. praesc. educ., odgojiteljica mentorica

Antonija Balić Šimrak

MEKANI MATERIJALI U KIPARSKOM OBLIKOVANJU

Mekana skulptura prvi se put kao termin spominje u kontekstu pop-arta u Sjedinjenim Američkim Državama te se uglavnom odnosi na djela Claesa Oldenburga (r. 1929. godine). U relevantnim pojmovnicima ona se uglavnom definira prema uporabljenom materijalu te se veže uz radove nastale od tkanine, plastike i krzna, pri čemu se ističe i njezina karakteristika da se suprotstavlja gravitaciji i postojanosti oblika. Karakteristika mekane skulpture da u sebi sadrži snažna emocionalna značenja i povezanost s tradicijom uglavnom nije prepoznata, iako se danas, s odmakom od pola stoljeća otkad su se pojavile prve skulpture mekanog izričaja, to sasvim sigurno može identificirati kao jedno od njezinih značajnih obilježja.

Mekana skulptura omogućuje djetetu da bude spontano u stvaranju, da slobodno oblikuje podatni materijal, ali i da dopusti materijalu da nametne svoj karakter. Karakteristika je vlaknastih materijala da imaju složenu gradbenu strukturu te da iz nje mogu proizaći začudne likovne formacije bogate u teksturi, tonu i boji, što ukazuje na iznimno velik potencijal rada s mekanim materijalima u odgojno-obrazovnom procesu.

Oblikovanjem mekanih skulptura s djecom potičemo taktilnost i kreativnost u stvaranju neobičnih formi te otvaramo novu perspektivu modeliranja i istraživanja kiparskih materijala. Poznato je da su djeca sentimentalno vezana upravo uz mekane materijale koje donose od kuće u vrtić – razne dekice, krpice, jastučice, krpene igračke – koje su njihova veza s domom i izraz potrebe da osjete i uvijek uz sebe nose nježnost roditeljske blizine. Treba istaknuti i mogućnost oblikovanja prostora od mekanih materijala koji se pojavljuju u svakoj prostoriji u kojoj borave djeca, a cilj ima je djeci osigurati mir, sigurnost, toplinu i intimu.

Izrada mekanih skulptura i objekata snažno podupire spoznajni razvoj i senzomotoriku te je za svakog odgojitelja uputno upustiti se u takve aktivnosti koje će im donijeti svjež pristup likovnom stvaralaštvu s djecom i ohrabriti ih na daljnje eksperimentiranje s materijalima. Poznato je da su odgojitelji u neprestanoj potrazi za novim materijalima koji će omogućiti djeci kvalitetne poticaje, a mekani se materijali svojom dostupnošću, raznovršnošću, niskom cijenom i minimalnim rizikom za ozljeđivanje pokazuju kao izvrstan izbor.

Mekani materijali u predaktivnostima idealni su za istraživanje i igru, a u daljnjim fazama postaju sredstvo za oblikovanje najrazličitijih skulptura za koje smo osnovne ideje preuzeli od suvremenih umjetnika. Na tom smo tragu s djecom oblikovali duhovite instalacije.

Plastelin izrađen u domaćoj radinosti vrlo je podatan materijal i za jasičku dob možda najprimjereniji za izvođenje tehnike modeliranja od mase.

Obojenje koje se postiže jestivim bojama daje dodatnu vrijednost, pogotovo kad se dobiju lijepe pastelne nijanse.

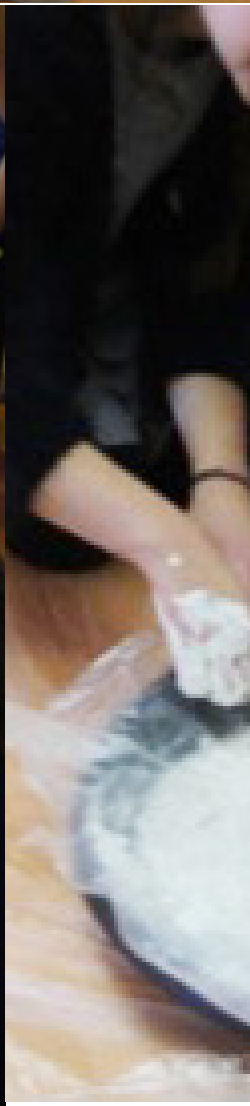
U aktivnosti oblikovanja alternativnog bora poslužili smo se neobičnom kombinacijom materijala nastojeći u djece potaknuti kreativnost te im osvijestiti mogućnost transformacije materijala. Punjenje plastičnih rukavica, osim što je bilo dobra vježba

za razvoj fine motorike, pokazalo je djeci kako vanjska opna osnovnog materijala preuzima oblik ovisan o punilu. To će im iskustvo biti dragocjeno za niz drugih aktivnosti u području oblikovanja mekane skulpture.

Gips je materijal koji se neopravdano vrlo rijetko koristi u likovnim aktivnostima s djecom rane i predškolske dobi. Osim što je vrlo dostupan, ima i zanimljiva tehnološka svojstva koja djeci daju uvid u kemijska i fizička svojstva materijala. Postupak u kojem gips pomiješan s vodom prelazi najprije iz praškastog u tekuće, a zatim i u kruto stanje, osnova je za osmišljavanje niza kreativnih aktivnosti. Jedna od njih je i „Hod po mjesecu“ u kojoj smo temu osmislili u skladu sa suvremenim trendovima u likovnoj umjetnosti, s naglaskom na performans i mekanu skulpturu. Mekana je skulptura u ovom slučaju zadržala samo vizualnu mekoću jer su otisci stopalima u podatnoj masi poprimili svoj stalni, kruti oblik. Prelaskom gipsa iz tekućega u kruto stanje djeca su svjedočila naglom zagrijavanju mase i odmah zatim ubrzanom hlađenju tijekom kojeg je gips otvrdnuo. Taj se postupak djeci činio kao čarolija, što je dodatno potaknulo zainteresiranost, zaigranost i uživljenost u aktivnost te omogućilo izražavanje igrom i istraživanjem. Velik je otencijal ovog materijala u senzibiliziranju djece za znanostvene eksperimente, a time i za povezivanje znanosti i umjetnosti u odgojno-obrazovnom procesu.

Nakon svih aktivnosti koje su studentice provele s djecom u mojoj skupini, mogu reći da pomalo zavidim na slobodi i spontanosti koju djeca u toj najmlađoj dobi imaju. Ono što je primarno i duboko utkano u ta mala tijela jesu motivacija i istinska želja za izražavanjem koji u njima potiču osjećaj uspjeha, samoprihvaćenosti i opuštenosti. Sredstva, materijali i tehnike koje su studentice ponudile omogućili su neočekivane situacije i reakcije te doprinijeli učenju na najprirodniji način – istraživanjem i iskustvom u neposrednoj okolini. Vjerujem da su kvalitetno okruženje i odgojitelj koji prihvaća i potvrđuje ključni u poticanju djece na stvaranje, maštanje i kontakt sa samim sobom.

Marina Dundić, odgajateljica

Niz likovnih aktivnosti temeljenih na postupku oblikovanja mekih skulptura provodili smo na način da su djeca različitim punilima punila gotove sašivene oblike. Ovisno o vrsti punila (vata, spužva, sjemenke, kamenčići i slično) oblici su poprimali specifične karakteristike. Mijenjali su težinu pa su pružali posve drukčiji taktilni doživljaj. Zec napunjen sjemenkama u dječjoj bi ruci, pod utjecajem sile teže, padao. Spušten na plohu isti bi zec preuzimao njezin oblik. Zec napunjen vatom zadržavao bi oblik, ali nije mogao zadržati uspravan položaj. To je bio i poticaj za promišljanje o fizičkim svojstvima materijala.

Kako su se aktivnosti odvijale u vrijeme Božića, odlučili smo se na izradu još jednog alternativnog bora inspirirani umjetnicima odjeće (engl. clothing): Erwinom Wurmom, Charlesom LeDrayem, Robertom Goberom i drugima koji za svoj umjetnički izraz koriste odjevne predmete transformirajući ih u skulpture/objekte zanimljivih značenja. Zelena košulja od kepera predstavljala je bor dok su oblici izrađeni od aluminijske folije bili raspoređeni po njoj predstavljajući božićni nakit. Zanimljivost na koju nismo računali – ta je košulja od kepera sa srebrnim ukrasima u velikoj mjeri nalikovala na uniformu s ordenima pa je na neki način, baš kako to u suvremenoj umjetnosti biva, dobila i svoje metaforičko značenje. Zanimljivost na koju nismo računali jest to da je ta košulja od čvrstog kepera ukrašena srebrnim ukrasima u velikoj mjeri nalikovala na uniformu s ordenima pa je na neki način baš kako to u suvremenoj umjetnosti biva dobila i svoje metaforičko značenje.

Korištenje različitih tkanina za oblikovanje mekih skulptura od velike je važnosti za osvježavanje svojstava vlaknastih materijala. Da je bor bio oblikovan od pulovera, ostavljao bi daleko topliji dojam dok bi bor od finog organdija odavao dojam lepršavosti i meditativnosti. Svojstva koja nosi neka tkanina itekako se odražavaju na ukupan dojam oblikovanog djela.

Pitanje korištenja namirnica u likovnim aktivnostima jedno je od pitanja oko kojih se teško usuglasiti. Različiti su stavovi o tome, od onoga da se hrana smije koristiti samo za jelo do onoga da je takav materijal nedovoljno likovan. Mi smo odlučili eksperimentirati, u ovom slučaju s tjesteninom. U tjestenini smo gledali isključivo materijal koji ima svoju formu, teksturu i boju koja nam je dobro korespondirala s pastelnim nijansama domaćeg plastelina i omogućavala istraživanje u području modeliranja.

Oblikovali smo potičući razvoj taktilne percepcije (meko, tvrdo, hrapavo, glatko) istovremeno prebrojavajući bodlje na ježićima i krila na leptirima. Tako je ova aktivnost bila podrška ranom usvajanju matematičkih pojmova.

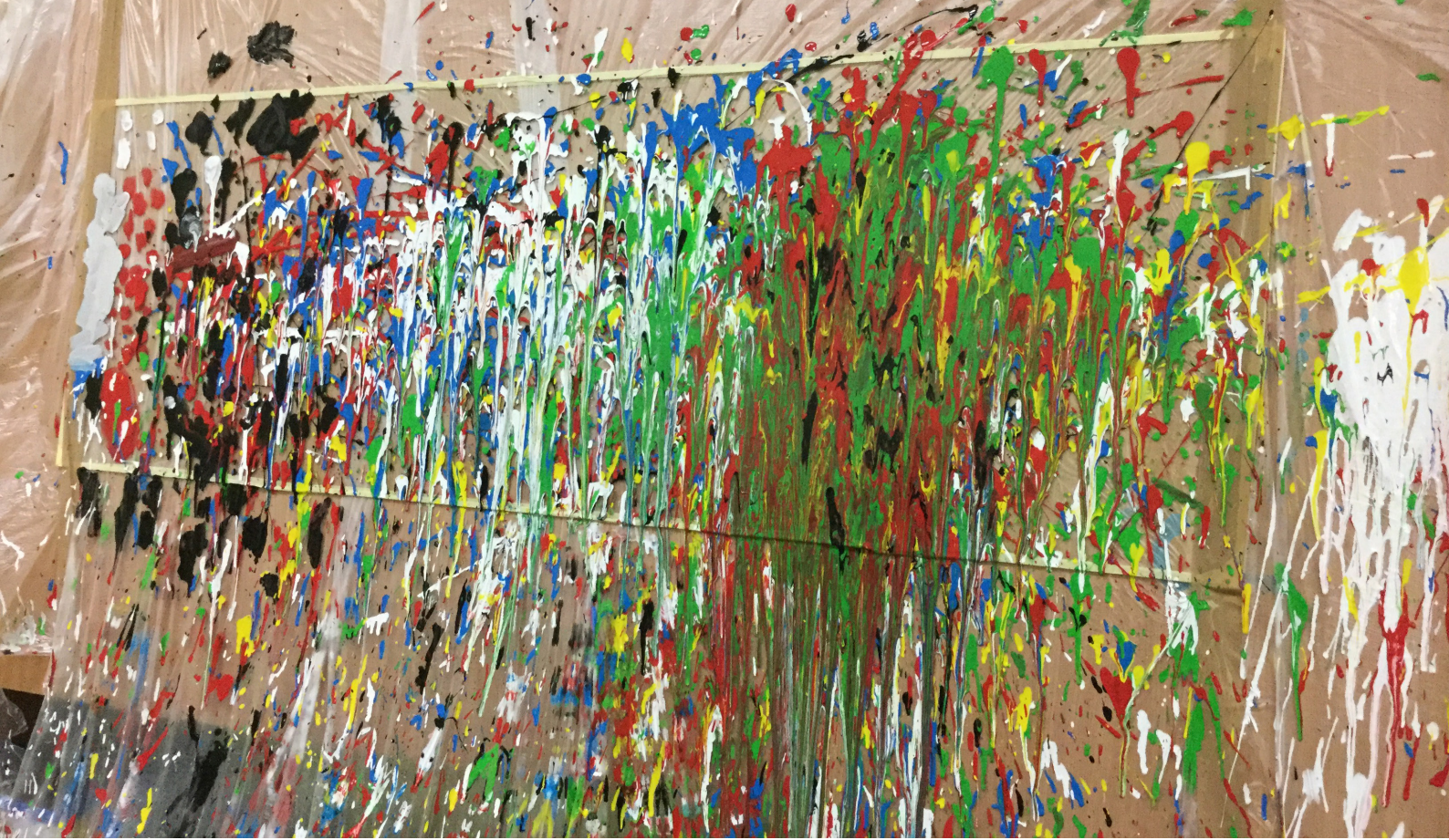

Mekana skulptura vrlo često uključuje i boju, bilo da je riječ o uzorku ili boji korištene tkanine ili drugoga vlaknastog materijala ili pak o slikarskoj intervenciji na površinu skulpture. Tim smo se principom vodili u aktivnost oblikovanja dinosaura. Veliku je ulogu odigrao i razgovor s djecom o tim fascinantnim životinjama, koji je produbio njihove prirodoslovne spoznaje te im dao dodatne poticaje za oslikavanje oblika. Silueta dinosaura napunjena punilom ovdje je poslužila kao slikarsko platno na kojem su djeca mogla naslikati doživljaj dinosaurova karaktera, ali i prikazati svoje viđenje sadržaja biljožderova ili mesožderova želudca. Ova je aktivnost razgovorom potaknula i mnoge izjave o doživljaju dinosaura i prethistorije općenito.

Antonija Balić Šimrak

ACTION PAINTING NA VELIKOM FORMATU

Kada je u pitanju dječji likovni izraz, akcijsko slikanje svojom strašću, spontanošću i dinamikom predstavlja vjerojatno najuzbudljiviji aspekt likovnog stvaralaštva. Zahtjevnost pripreme prostora za takve aktivnosti zanemariva je u odnosu na dobiveni rezultat. Akcijsko slikanje gotovo da garantira kvalitetan proces rada, a rezultat ga čini još dojmljivijim pa učinci ukazane slobode i veličanstvenoga krajnjeg ishoda ostaju zauvijek urezani u dječju psihu. Taj način slikanja temeljen je na stvaralačkom procesu koji isključuje racionalno mišljenje i kontrolu, a početkom pedesetih godina dvadesetog stojeća likovni kritičar Harold Rosenberg određuje ga kao jedan od temeljnih pristupa likovnom izražavanju u području art-terapije. Razlog tomu je upravo spontano oslobađanje emocija pri čemu nastalo djelo daje svojevrsnu mapu podsvijesti onoga koji ga je stvorio te pomaže u razotkrivanju i zacjeljivanju trauma, frustracija i loših emocija.

Slikanje u maniri akcijskog slikarstva podrazumijeva korištenje bojom i najrazličitijim alatima za njezino nanošenje, kapanje, špricanje, polijevanje. Slikati se može doslovno cijelim tijelom, korištenjem energičnih pokreta ali i najfinijih spontanijih akcija prstima ili dahom. Gotovo je uobičajeno za takav način slikanja prirediti velik format neke podloge što dodatno potiče slobodu kretanja i izražavanja.

Najpoznatiji predstavnik akcijskoga slikarstva, američki umjetnik Jackson Pollock, taj slikarski postupak objašnjava riječima: „Nije važan način na koji se nanosi boja, već ono što je njome izrečeno.“ Time podcrtava važnost podsvijesti koja kroz stvaralački postupak pronalazi svoj put i materijalizira se. Tako nastala djela svojevrsni su zapisi stanja nečije psihe, a nastala kompozicija postaje sadržaj slike i govori o svom autoru. Odgojitelji često svjedoče o pozitivnom učinku takvih aktivnosti upravo na djecu koja pokazuju najveći stupanj uznemirenosti i agresije. Nakon slikanja metodom akcijskog slikanja kod njih nastupa vidljivo smanjenje takvih osjećaja.

Provodeći aktivnosti akcijskog slikanja u dječjem vrtiću djeci omogućujemo uzbudljiv i sadržajan stvaralački proces, likovno izražavanje igrom i uživanje u istraživački postupak. Istovremeno proširujemo mogućnost uporabe različitih likovnih materijala i alata, te ukazujemo na slobodu koja se ostvaruje kada cijelim svojim bićem stvaramo ne mareći za „štetu“ nastalu pritom. Veselje i smijeh karakteristika su ozračja koje se razvija tijekom akcijskog slikanja, što potiče razvoj pozitivnih emocija i zajedništva skupine.

Akcijsko slikarstvo u jasličkoj skupini zahtijevalo je temeljitu pripremu prostora. Djeca su na pripremljeno platno boju nanosila plastičnim štrcaljkama veseleći se pritom putanji boje i tragu koji su ostavile na platnu. Slikanje je organizirano na način da su djeca pojedinačno prilazila platnu i štrcala boju koju su prethodno odabrala, i to u

nekoliko krugova sve dok kompozicija nije bila dovoljno zasićena. Takav način slikanja silno ih je veselio jer je prerastao u igru s neočekivanim ishodom. Boju koja je pala na zaštitnu foliju iskoristili smo tako da smo načinili nekoliko otisaka stvarajući atraktivne monotipije velikog formata.

U vanjskom prostoru mogli smo još temeljitije istražiti mogućnosti akcijskog slikarstva na velikom formatu i s raznim sredstvima. Boja se nanosila pomoću plastičnih balončića, loptom i uz pomoć štrcaljke. Platno navlaženo vodom učinilo je da boja u dodiru s podlogom dobije razliveni, akvarelni obris te da se osuši u pastelnoj varijanti.

Izbor likovnih materijala i tehnike (slikanje, akcijsko slikanje) u skladu s razinom dječjega psihofizičkog razvoja (3 – 4 godine) omogućio je otvorenost, visoku uključenost, sigurnost i emocionalnu dobrobit za dijete. Poznatim materijalima kao likovnim poticajima (loptice, pikule, boje, baloni, kutije, plohe različitih veličina i tekstura) djeca su neometano i slobodno eksperimentirala na drukčiji način od uobičajenoga. Doprinos razvoju divergentnog mišljenja, a time i kreativnosti, postignut je.

Koristeći se fotografijama iz aktivnosti i nastalim uradcima kasnije smo poticali djecu na prisjećanje i komentiranje stvaralačkog procesa u kojem su sudjelovala. To je rezultiralo povećanom inicijativom i autonomijom djece u izboru materijala, pripremi i izvođenju aktivnosti.

Helena Gašpar, odgojiteljica mentorica

Tijelo kao slikarski alat vrlo je česta pojava u akcijskom slikanju, a djeci je istraživanje miješanja boje i njezina nanošenja na podlogu stopalima i dlanovima sasvim prirodan postupak. Slikanje stopalima na vertikalno postavljenom pakpapiru neminovno dovodi do toga da se cijelo tijelo uključi u slikarski postupak te da se dijete pritom oslobodi nelagode zbog prljanja odjeće.

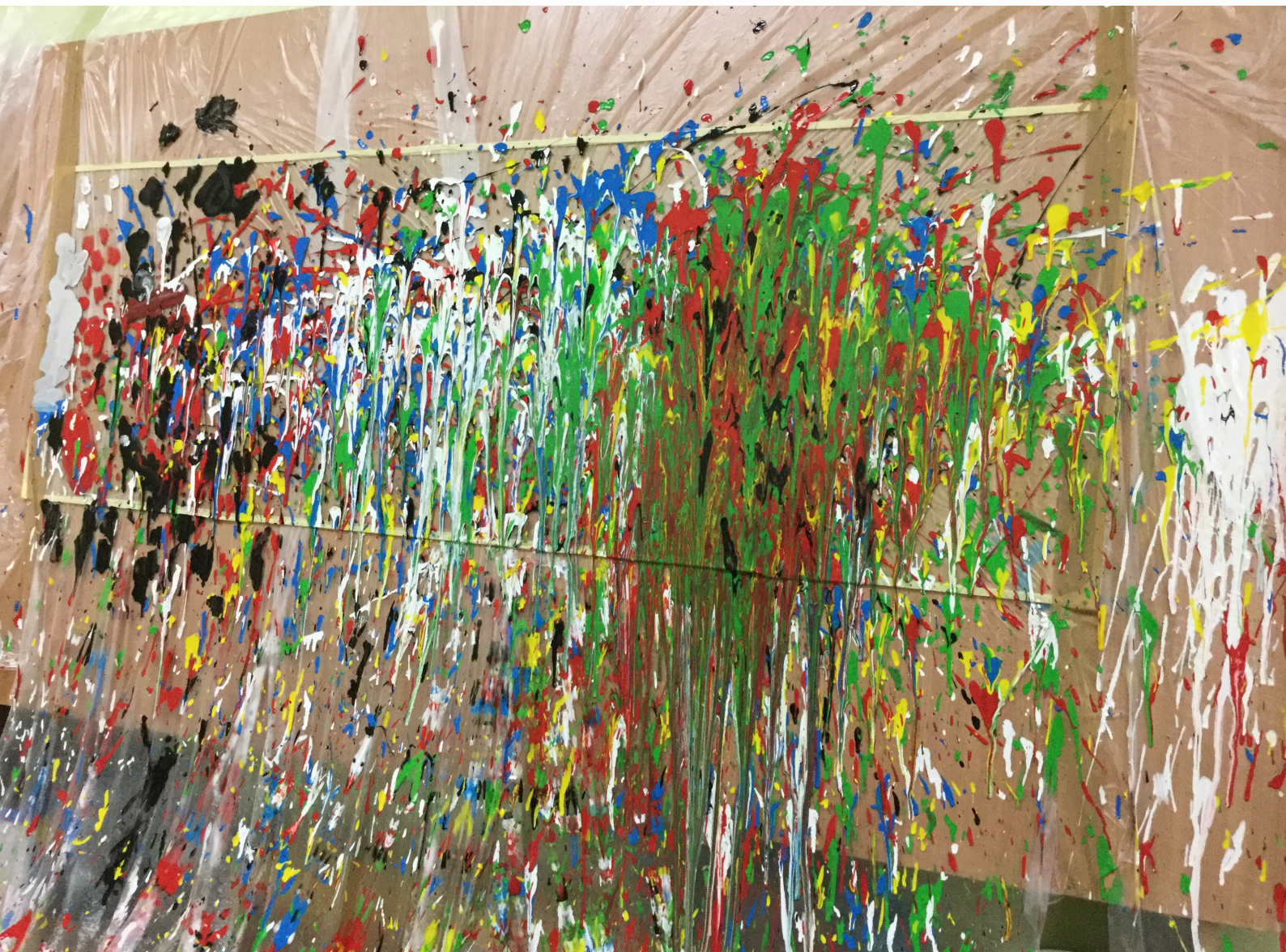
Akcijsko slikanje kao oblik izričaja prvi je put primijenjeno u starijoj jasličkoj skupini Zvezdice. Malešnicom uvedena u igru rukama, djeca su potaknuta na aktivnost tijekom koje su se izražavala prstima, dlanovima i stopalima. Uz poticajnu glazbenu podlogu djeca su se upustila u aktivnosti istraživanja i izražavanja različitih tekstura tempere. Uvidjeli smo potrebu djece da u potpunosti istraže ponuđeni materijal koristeći se cijelom površinom ruku i nogu. Iz toga zaključujemo da je u skupnom likovnom izražavanju djece naglasak na procesu i istraživanju materijala.

Marija Oršić, odgajateljica

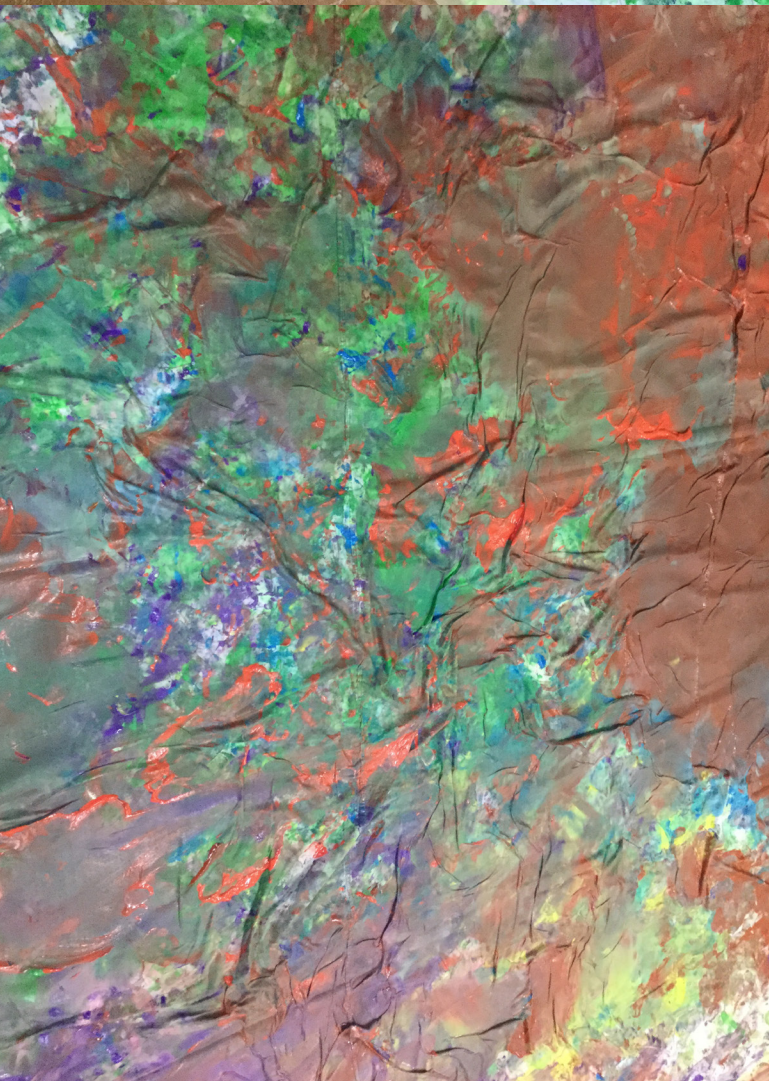

Metodu slikanja kapanjem boje preuzeli smo od predstavnika tog načina slikanja – Jacksona Pollocka – nanoseći boju na vertikalno postavljen velik komad plexiglasa. To je aktivnost u kojoj su se djeca iznimno dugo zadržala, a posebno je uzbuđenje predstavljalo slikanje na plexiglasu postavljenom u sredini prostora tako da se s obrnute strane mogao jasno pratiti tijek slikanja. Taj postupak, preuzet iz dokumentarnog filma o Pablu Picassu, idealan je za praćenje i dokumentiranje dječjeg istraživanja slikarskog postupka.

U aktivnosti pod naslovom „Četiri godišnja doba“ spojili smo plesni i likovni izričaj. Na velikoj bijeloj tkanini djeca su plesala uz Vivaldijevu proslavljenu glazbu krenuvši od Zime, proljeća i ljeta do jeseni. Svaki put su djeci u posebno pripremljenim posudama ponuđene boje karakteristične za pojedino godišnje doba te su umočivši stopala slobodno plesala po platnu. Rezultat je bila velika izrazito ekspresivna kompozicija koja je kasnije poslužila kao dekoracija u prostoru.

Grupno akcijsko slikarstvo pruža mogućnost oblikovanja vrlo zanimljivih slikarskih uradaka u koje se još dodatno može intervenirati pečatnim tiskom ili prenošenjem nekog figurativnog motiva kistom. Veliki formati iskoristivi su kao dekoracija u prostoru ili kao scenografija.

Akcijskom se slikarstvu može pristupiti i vrlo meditativno, kao u ovom primjeru gdje smo nakon provedena opuštanja uz nježnu glazbu slikali mjehurićima balona. Kombinacija nježnih, lebdećih balončića koji su na podlozi ostavljali pastelni trag i glazbe za opuštanje učinili su ovu aktivnost upravo čarobnom i dali akcijskom slikarstvu jednu novu, suptilniju notu.

U današnjem užurbanom trenutku življenja upravo je ovakva aktivnost omogućila djeci trenutke opuštanja i tišine. Glazba kao kulisa i čarolija priče koja je prethodila potaknula je i obogatila emocionalni doživljaj koji je pobudio motivaciju, kreativnost i konačni umjetnički izričaj. Istraživalački proces koji se pri tome događao rezultirao je dječjim ushitom i radošću!

Dragica VINOŽGANIĆ, odgojiteljica savjetnica

Antonija Balić Šimrak

GRAFIKA KAO IGRA U DJEČJEM VRTIĆU

Grafičke tehnike idealan su medij za istraživanje igrom. Djeca u ranoj i predškolskoj dobi iznimno lako usvajaju grafički postupak koji podrazumijeva otiskivanje određenog motiva na podlogu uz posredovanje matrice. Pri tome pojam matrice može obuhvatiti najrazličitije medije i oblike (dijelove tijela, biljke, kovanice, šablone) dok podloga na koju se otiskuje može biti gotovo svaka ravni površina ili materijal. Raznovrsna uporaba matrica i podloga omogućuje vrlo kreativan pristup likovnim aktivnostima u dječjem vrtiću te se može kombinirati s mnogim drugim izrazima, poput performansa, akcijskog slikarstva, primijenjenih umjetnosti itd. Ponekad grafika kombinirana s drugim likovnim tehnikama može izgubiti na vidljivosti, no važno je da je tijekom aktivnosti usvojen koncept grafičkog mišljenja. Upravo reproduktivno svojstvo grafike privlači dijete da eksperimentira bojom i jačinom otiska, a posebnosti visokoga, dubokog i plošnog tiska izazov su za odgojitelje koji pripremaju stvaralački proces. Grafika svojom bogatom i složenom tehnologijom omogućava impresivan rezultat jer osim dječje spontanosti i tehnika donosi dodatnu svježinu te vrlo rijetko prelazi u stereotipan izraz.

Osim ovladavanja osnovnim likovnim pojmovima, razvoja kreativnog mišljenja i razvijanja senzibiliteta u području likovnosti, grafika potiče i usvajanje matematičkih pojmova kroz odnos količina koje prenosi negativ odnosno pozitiv matrice. Tako grafika ima izniman utjecaj i na kognitivni razvoj djeteta.

Specifičnost grafičkih tehnika leži i u svojevrsnome radioničkom i timskom radu. Prostor je potrebno posebno pripremiti i organizirati etape rada pri čemu svako dijete može dobiti pojedino zaduženje ili se pak okušati u svim fazama stvaralačkog procesa. Posebno zadovoljstvo djeci donosi izrada i razmjena matrica koje svaki put, ovisno o odabiru boja i jačini pritiska, daju drukčiji otisak. Timski rad potiče djecu na slobodno iznošenje vlastitih ideja i iskustava te ih ohrabruje u istraživanju, pridonosi razvoju komunikacijskih vještina, suradnji i međusobnom pomaganju, tj. socioemocionalnom razvoju. Radna i stvaralačka atmosfera koja se na taj način događa u skupini zasigurno ostavlja pozitivan učinak na daljnje planiranje programa skupine. Posebno treba istaknuti vrijednost istraživanja grafičkih tehnika u jaslicama. Iako se to na prvi pogled čini prezahtjevnim za ranu dob, upravo među najmlađima grafika doživljava najslobodniji pristup dajući djeci priliku da se igraju otiskujući svoje prve figurativne oblike koje sami još nisu u mogućnosti nacrtati, naslikati ili modelirati. Na taj način „bebe“ stvaraju čaroliju svojim ručicama.

Grafičke tehnike odnosno njihove alternativne verzije, poput pečatnog tiska prirodnim materijalima i različitim pečatima izrađenima od raznih vrsta materijala, nepresušani su izvor inspiracije za likovne aktivnosti. Rukovanje pečatima istovremeno je igra i eksperiment koji obuhvaća istraživanje mnogih likovnih elemenata te tako obogaćuje dječji pristup likovnosti. Otisak nekog oblika ili materijala već samom svojom matricom garantira zadovoljavajući rezultat pa se djeca vesele svakom uratku.

Slikovnica o sloniću Elmeru poslužila je kao inspiracija za aktivnost otiskivanja matrice pripremljene na valjkastom obliku. Špaga, žica, karton i čipka omogućili su stvaranje različitih tekstura i njihovo kombiniranje u različitim bojama. Obris slonića Elmera popunjen je bijelim papirima A4 formata koji su potom skinuti s podloge te se na njih u stilu Erica Carlea otisnula tekstura da bi se potom slonić ponovno sastavio u živopisnu cjelinu. Bila je to odlična prilika za razgovor o različitosti i toleranciji – temama koje se obrađuju i u priči.

Otiskivanje vlastitih dlanova i prstića vrlo često nudimo djeci, i to od najranije dobi. Ona na taj način osvještavaju oblik, boju, dobivanje novih boja miješanjem osnovnih, tonove boja... Ako aktivnost potraje dovoljno dugo, djeca će sama istraživati komponiranje u formatu nanoseći nekoliko otisaka koji će stvarati različite formacije na podlozi. Ponekad su to ravnomjerno raspoređeni otisci, ponekad djeca uživaju stvarajući guste otiske preklapanjem, a često ih ta igra odvede i u stvaranje smionijih kompozicija koje pokazuju da dijete intuitivno može formirati vrlo harmonične i snažne kompozicije koje odražavaju njegovu osobnost.

Pripremom originalnih matrica za otiskivanje osigurat ćemo veliku zainteresiranost za likovnu aktivnost. Ovaj su put studentice pripremile „papučice“ od spužve i kartona u obliku životinjskih šapa. Djeca su ih s velikom radošću obuvala te su, kako se radi o jasličkoj skupini, uz pomoć studentica prolazila pripremljenom stazom uživljavajući se

u uloge životinja čije su šape nosila. Kombinacija dramske aktivnosti, razvoja govora glasanjem životinja, diskusija o pojedinim vrstama životinja i njihovim karakteristikama te likovni izraz učinili su ovu aktivnost izrazito interdisciplinarnom.

Ugledajući se na likovnu disciplinu umjetničkog dnevnika (engl. art journaling) koja se često koristi u art-terapiji i dizajnu ponudili smo djeci novinski papir kao podlogu za otiskivanje različitih matrica uključivši i vlastite dlanove. To je tehnika koja već u samoj podlozi sadrži zanimljiv tipografski raster koji osigurava likovnu kvalitetu gotovog uratka. Prilika je to da djeca čuju ponešto i o tiskarskom poslu, o postupku oblikovanja i izdavanja novina i časopisa, ali i da se iskušaju u toj vrlo kreativnoj tehnici koja nosi mnoge karakteristike kolaža.

Čarolija je uvijek dobro došla, posebno u aktivnostima s djecom, pa smo za njih pripremili i alternativnu varijantu batika na papiru. Nanošenjem boje spužvastim pečatima djeca su polako otkrivala lik koji se sakrio u bjelini papira. Otkrivši dinosaura, koji je zasigurno jedna od najzanimljivijih tema, njihovo je oduševljenje bilo neizmjerljivo. Jedino što je tehnički izmaknulo kontorli jest to da su djeca, u nastojanju da što prije otkriju skriveni crtež, povlačila spužvaste pečate čineći ovu aktivnost više slikarskom nego grafičkom. Takvu promjenu smjera aktivnosti uvijek dočekamo s oduševljenjem jer smo u prilici zabilježiti spontani dječji likovni izraz.

Sve više se ohrabrujući u izboru matrica i podloga za grafičke tehnike došli smo i do autića koji su postali nosači boje te su ostavljali duge tragove na platnu. Ovu bismo aktivnost mogli okarakterizirati i kao akcijsko slikanje i pečatni tisak. No, klasifikacija tehnika u dječjem likovnom stvaralaštvu nije ono što stavljamo u prvi plan, već nas u prvom redu zanima zainteresiranost djece za aktivnost i način kako će joj pristupiti.

Format je uvijek moguće ograničiti, a sredstva za otiskivanje kombinirati. U ovom smo slučaju podlogu ograničili na dno kutije čije su nam stranice omogućile da unutar njih valjamo kuglice i sudaramo se s automobilima stvarajući pritom zgusnute, ekspresivne kompozicije. One su kasnije izvađene iz kutije i izložene kao grafike. Igra je ovdje bila glavni pokretač i uzrok dugotrajne uživanja u aktivnosti.

Odgojitelji u svojoj praksi moraju biti izrazito kreativni pri pronalaženju manipulativnog materijala, a ovaj poklopac plastične kante pravi je primjer uspjeha u tome. Pomogao nam je osvijestiti mogućnosti kružne kompozicije korištenjem istih postupaka kao u

kartonskim kutijama. Kružni format omogućio je i skupni rad te veći broj sudionika na istom zadatku. U odnosu na radove izvađene iz pravokutnih poklopaca, ovu je izložbu dječjih radova učinio bogatijom i intrigantnijom.

Za kraj istraživanja tehnika otiskivanja odlučili smo se za zaista velik format ponudivši djeci platno kojim su mogli rukovati, nositi ga, hodati po njemu, zavlačiti se ispod njega i činiti sve što im se činilo zanimljivim. Teniske loptice umočene u boju kotrljali su niz platno napeto prateći njihovu putanju.

Aktivnost je trajala jako dugo, o čemu svjedoči količina boje koju su nanijeli lopticama, a uradak je pravi primjer apstraktnog ekspresionizma nastalog tehnikom otiskivanja lopticama koji svjedoči o dječjoj uživiljenost u postupak.

Ishodi u radu studenata pokazuju kako su stekli vještinu upotrebe informacijskih i komunikacijskih tehnologija u dokumentiranju procesa, razvili kreativne sposobnosti motiviranja djece za što kvalitetniji umjetnički izričaj, stekli znanje o važnosti likovnog stvaralaštva za psihofizički dječji razvoj, razvili sposobnosti poznavanja i razvijanja vizualnog jezika kao i sposobnost osmišljavanja likovnih aktivnosti. Vjerujemo da će naš zajednički rad biti poticaj za dodatno istraživanje područja likovnosti i likovnog stvaralaštva djece u vrtićima.

Helena Burić, pedagoginja

ANADOLAC EVA
 BILIĆ ŠKRLEC PETRA
 ČALETA DOMINIK
 DOLEŽAL LENKA
 ĐOKIĆ ISAK
 ĐOKIĆ RIA
 FERINA LUKA
 GELO GAŠPAR
 GOLIK TRIVIĆ RAHELA
 HAĐINA ŠKRLIN GITA
 HRABAR SAMALKI NOLA
 IVANIĆ NELA
 IVANČIĆ LOLA
 KAJŠ ROZA
 KEKIN MIŠA
 KLISURIĆ VID
 KNEZ LEBARIĆ FREYA
 LJUTIĆ BORNA
 MAJCEN MATIJA
 MIHALIĆ EMANUEL
 MRDULJAŠ TRINAJSTIĆ EVA
 MRDULJAŠ TRINAJSTIĆ IVAN
 NAGY LOVRO
 POMPER MARKO
 RAMLJAK JOSIP
 TRBUŠIĆ ENA
 SUBOTIĆ IDA
 VEIN MANU
 WAGNER LARA
 ZUANOVIĆ MIA
 BEUK MELITA
 DESNICA JULIJA
 DUMIĆ BORNA
 FORENBAHER JAKOV
 GAČIĆ EVA
 GARIBOVIĆ EMA
 GAŠPAROVIĆ ELENA
 GLAVAŠ JOSIP
 HORVAT FILIP
 IVKOVIĆ ANDRO
 JELUSIĆ ANDRO
 KRSNIK TIŠLAR BORNA
 LESNIK ARON
 LIKIĆ BIRKENMAYER LUKA
 MEDUN MARIJA
 OBERMAN MAK
 PEROK TEA
 ŠALAMON JANEČIĆ ELI
 STANCIU LUKAS
 SUBOTA SARA
 VALEČIĆ MAGDALENA
 VUČKOVIĆ MARKO
 VURUŠIĆ LUKA
 ŽIVKO ZARA

ZORIĆ ASJA
 TVRĐINIĆ ELENA
 BAJŠ MARSEL
 BREBRIĆ ANABELA
 ČURIĆ LUKA
 BATISWEILER NEVIA
 ČIŽMEŠIJA TOMISLAV
 ČUK BELA
 DEPOLO DUNJA
 FAR PETRA
 GLOGOVIĆ LUCAS
 HABAZIN FRIAS DOMINIK
 HOJNIK JOSIĆ MAK
 HULJEV VITO
 JAKOPEC SARA
 KVRGIĆ LEJLA
 KUKEC JAN
 LUČIĆ EVA
 PAVLEČIĆ LUKA
 POJE PATRIK
 POKRAJAC LEONA
 RAVLIĆ ROZA
 ŠEBELIĆ JAN
 TURUDIĆ LENI
 VERGLES AGATA
 VOLAREVIĆ JAKŠA
 VOLIĆ RIKO
 VUJIĆ MARKO
 WAGNER PETAR
 ZALOŽNIK MIA
 BARTOLIĆ JURA
 BERČ PETAR
 BIOČIĆ ANA
 BLAŽEVIĆ TARA
 BRAOVAC MISLAV
 BRČIĆ LUNA
 DEJANOVIĆ KRISTIAN
 DUMIĆ SCARTEZINI MARA
 DUMIĆ SCARTEZINI NEVA
 ĐOGIĆ LUNA
 ERIĆ FRANKO
 KABALIN IVAN
 KOLIĆ BARTOL
 KRŽELJ MARA
 LUKAČIĆ FRAN
 MAŠIĆ EMA
 MIŠETIĆ MARA
 PRIPUZ ŠPEKULJUK PETAR
 PROTEGA ANTE
 PULJIZ ROKO
 RAGUŽ MAKS
 RIBIČIĆ ROKO
 RIGO FILIP
 ŠUMAN ZOLA

TATAR NIKOLA
 VULETIĆ MARIN
 AHEL ADAM
 ALBRECHT SOFIJA
 BALENOVIĆ BARTOL
 BINGULA LAURA
 ČORDAŠ LUKA
 ČURIĆ LUKA
 DELAYE LUKA
 HAJČIĆ MARO
 JOKIĆ VITO
 KRNIĆ TALIJA
 KRPETIĆ PETAR
 LAPENDA NIKOLA
 MARTINOVIĆ TEA
 MATIJAŠEVIĆ MAŠA
 MILOŠ MARELA
 NOVAK AMELIE
 NOVAK JANA
 PERICA IKA
 PRIKRATKI TIN
 PRLIĆ VERONIKA
 PROTEGA ROKO
 RAJHER HELENA
 ŠERCAR GRGUR
 UZELAC JAN
 ZIRDUM KAROLINA
 BANOV EMANUEL
 BALENOVIĆ MARTIN
 BILIĆ MATEJA
 BOROVIĆ FRANKA
 BREBRIĆ MIKULA
 BUJ PAVAO
 CUKAR NINA
 ČOSIĆ RITA
 ČURIĆ ROKO
 ČURIĆ LUCIJA
 DUNDOVIĆ MAŠA
 ĐULVAT PAUL
 GAJIĆ ANASTASIJA
 KRSNIK DAVID
 MADŽAR IVONA
 MIHANOVIĆ KAJA
 MUJIĆ HANA
 NAGY JAKOV
 ŠARIĆ MAŠA
 ŠTROMAR LOVRO
 VNUČEC JAKOV
 VRBANIĆ PETAR
 VNUČEC TOMA
 WEISSMANN TIN
 WEISSMANN TOMO
 ZMAZEK NOA
 ZORIĆ BEPO

DV ŠPANSKO

ANTOLKOVIĆ FRAN
GAJKANOVIĆ MIA
HLOBIK MARTA
HORVAT RAFAEL
HRKAĆ FRANO
JURČIĆ SVEN
KAVUR LEONA
KULENOVIĆ ANA
LEŽAIĆ LUKA
LOVRIĆ ADRIANA LEONA
NEKIĆ DORA
NOVAK TOMA
PREKPALAJ LENA
RIEGER LENA
SAMARDŽIĆ MIHAEL
SMILJANIĆ MATEO
STANILOVIĆ JAKOV
STRIČEVIĆ IVAN
TUDJMAN LUKAS
BRATIĆ MARIA MATEA
BRATUŠA LUNA
BRCANIJA LUKA
BRZIĆ JAKOV
FRANCETIĆ KIM
JUKIĆ VIŠNJA
JURATOVAC IVAN
JURIĆ KORINA
KLJUČE NOLA
KRIŠKOVIĆ DENIS
LEKO MIA
LOVRIĆ KATARINA
LUKIĆ VITO
MARN MARIETA
MATOVINA LUCIJA
MESARIĆ VID
MIGIĆ MIHAEL
MIGLES HELENA
MIOČIĆ ROKO
NOVAKOVIĆ LINDA
ORŠIĆ GAŠPAR
ROPAC DORIS
TATAR TENA
DROBNJAK IVA
ĐUJIĆ MARIJA
FABIJANEC FRAN
HRKAĆ PAVLE
JAKŠIĆ NIKO
JURČIĆ MAŠA
JURKOVIĆ TENA
KOVAČ JANA
KOVAČEVIĆ TONI
LESKOVŠEK LUCIJA
MARIĆ GABRIEL
MIHELIĆ GRGO

MRKŠA ROBERT
PAPEC ENA
PETKOVIĆ LUKA
PETRIŠKO TIN
POLJAK GEA
RADMAN KATJA
RUŽIĆ JAKOV
SOPTA NIKO
VIDIĆ NOLA
VRBANIĆ LUKAS
VUK KORINA
ZEMLIJĆ MARIA
KRIŠKOVIĆ DENIS
MESARIĆ VID
MIGLES HELENA
MIOČIĆ ROKO
NOVAKOVIĆ LINA
ROPAC DORIS
TATAR TENA
ADAMOVIĆ LENA
CRNKOVIĆ LEONA
ČABRAJA FILIP
ČAUŠ RITA
ĆOSIĆ LUKA
DROŽDEK SUNČICA
DŽEPINA TENA
ERIĆ JAKOV
FILIPOVIĆ KRISTIJAN
HAJDINJAK LEONA
KOVAČIĆ ELENA
KVESIĆ LOVRO
NERALIĆ ROKO
PERIĆ FRANJO
PULIĆ JOSIP
PULIĆ MATO
RAŠUO PETRA
RIBAREVIĆ GOSPODNETIĆ NEVA
SEVERINAC DARIA
STANIĆ MARKO
ŠOKČEVIĆ EVA
TOMAS ADRIAN
VUKOVIĆ VITA
VRUČINIĆ LUKAS
ZDOLC JURA
BAN FILIP
BAN TIA
BAZINA BARTOL
BELAMARIĆ MARKO
BERISHA FILIP
BUĆAN LEON
DELIĆ LUKA
GRZELA NIKA
JAZVEC JULIA
JUKIĆ IVANO

JURIĆ TRISTAN
KLJUČE PAOLA
KOVAČIĆ PETAR
LONČAR IVAN
LONČAR PETAR
MARIN IVA
MOSKALJ GABRJEL
PINJUH BORNA
PRITIŠANAC LINA
SPAJIĆ MARKO
STANILOVIĆ ANTEA
ŠAJNOVIĆ MONIKA
ŠUĆUR TARA
TOMAŠEGOVIĆ MATEO
VIDIĆ BORNA
VUKSANOVIĆ LAURA

PRVA I DRUGA GENERACIJA STUDENATA REDOVITOG DIPLOMSKOG SVEUČILIŠNOG STUDIJA RANOGA I PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

AKADEMSKA GODINA 2015./2016 i 2016/2017.

BIUK ENA
BUTIGAN PETRA
ČAMBER ANAMARIJA
ČEČURA SANTANA
ČIŽMEŠIJA MARIJA
DRONJIĆ NIKOLINA
ĐAIĆ TENA
ĐURKOVIĆ NIKOLINA
ERDELJA GABRIJELA
FRANTAL ADRIJANA
FRETZE SANJA
GRUBIŠIĆ MARINA
HODAK HELENA
HORVATIĆ MARGARETA
KANCELJAK ANAMARIJA
KARAŠIĆ IVANA
KĆIRA LORETA
KEVAC TEA
KOLARIĆ MARIJA
KRANJČEC LORENA
LUJIĆ IVA
MANZONI KARLA
MARJANOVIĆ TENA
NANJARA PETRA
NIKOLIĆ KATARINA
PATLJAK IVONA
PRANJIĆ IVANA
ŠABADOŠ MIRNA
ŠIMIĆ IVA
ŠITUM IVANA
ŠRENG ANDREA
ŠRENG REBEKA
TKALČEVIĆ NIKOLINA
TOMAŠIĆ JASMINKA
VARGOVIĆ DUNJA
VRANIĆ ANJA
VUKOVIĆ IVANA
VUKŠIĆ TEA
ZEBEC MONIKA
ZIRDUM ANA
RAJTER KRISTINA
SAMARDŽIĆ MAGDALENA
VUJEVIĆ MARTINA
SARA VUKELIĆ
TIHANA VERIĆ
MILKA JAKOVLJEVIĆ
ANTONIJA JAKŠIĆ
ANA BULAJA
VIKTORIJA BARIŠIĆ
PETRA MAHOVLIĆ
MARINA MARIJIĆ
IVANA MALOVIĆ
DORA ŠARIĆ
DORA Pliško

LUCIJA SOLARIČEK
VALENTINA RUKLIĆ
PATRICIA PLAHINEK
MARINA PANIĆ
BARBARA PETI
MARTINA ŠKULEC
IVONA AJDUKOVIĆ
ANA MARIJA SARJANOVIĆ
IVA PUŠIĆ
VLATKA SEVER
JANJA PETRA VULIĆ
DORA NEMANIĆ
MARTINA MIKULJAN
IVANA KORENIKA
KATARINA PETRIČEVIĆ
KRISTINA MANDIĆ
MARTINA NEBOSENKO
MILA ROSO
VALENTINA MIRT
VIKTORIA ŠOŠTARIĆ
KLARA NJEGAČ
ČUTIĆ MAJA
BUČANAC MATEA
BEŠKER ALKA
BJELIČIĆ MARTA
KUNA MATEA
LAPENDA IVANA
ERCEGOVAC PETRA
BUBLE KATARINA
MAJSTOROVIĆ ANJA
MIKULJAN MIRNA
PETRA BARAĆ
IDA IMBIŠAK
TENA MALINAR
ELIZABETA HERCEG
ANTONIA PERIĆ
IVNA IŠTUK
KRISTINA KALIĆ
EMA LAIĆ
ANTONIA KARLA
ANA GALIĆ
ANDREA BEŠLIĆ
EVA HADAŠ
ANDREJA LEKO
EVA BACH
ELLA BABIĆ
TEA DVORŠČAK
KRISTINA MARKOVIĆ
ANA BAŠIĆ
JANA ŽABOJEČ
ANDREA LAKIĆ
ANTONIJA HALAVUK
TATJANA KOKOT

